

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та освіти

ISSN 2786-6165 (ONLINE)

*З Різдовим
Христовим
та Новим роком!*

Bulletin of Science and Education

№ 12(18) 2023

Видавнича група «Наукові перспективи»

**Громадська організація
«Християнська академія педагогічних наук України»**

«Вісник науки та освіти»

***(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)***

Випуск № 12(18) 2023

Київ – 2023

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Public organization

"Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine"

"Bulletin of Science and Education"

*(Series" Philology ", Series" Pedagogy ", Series" Sociology ",
Series" Culture and Art ", Series" History and Archeology")*

Issue № 12(18) 2023

Kiev – 2023

«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. 2023. № 12(18) 2023. С. 1058

Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 29.12.2023, № 8/12-23)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки (спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології (спеціальність - 035 філологія).

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, громадської наукової організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання» та громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління»

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходить застосування тематика наукового журналу.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar.

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна).

Редакційна колегія:

- ✚ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✚ Афонін Едуард Андрійович - доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, (Київ, Україна)
- ✚ Булатов Валерій Анатолійович - старший викладач кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту, член спілки дизайнерів України
- ✚ Вакулук Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✚ Волошенко Марина Олександрівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Державного університету "Одеська Політехніка" (Одеса, Україна)
- ✚ Вуколова Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Дніпро, Україна)
- ✚ Головна Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)
- ✚ Колмикова Олена Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- ✚ Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)
- ✚ Кошетар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Куріш Наталія Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- ✚ Лінтвар Ольга Миколаївна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Литвинська Світлана Віталіївна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету, (Київ, Україна)
- ✚ Матійчін Ірина Мстиславівна – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування Навчально-наукового інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич, Україна)
- ✚ Матяш Ольга Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)

**Happy
New Year!**

Басюк Н.А.

Історична ретроспектива ідеї емоційного інтелекту у філософській спадщині середньовіччя та відродження.....275

Богдан Т.М., Приходько Г.В.

Роль батька у вихованні хлопчика дошкільного віку.....290

Василюк В.М.

Формування дослідницької компетентності майбутніх перекладачів: міжнародний досвід.....304

Вихор С.Т., Радченко О.Я.

Використання біографічного методу в процесі викладання історико-педагогічних дисциплін.....315

Вівчаренко Т.І.

Формування професійної комунікації як невід'ємна складова фахової підготовки майбутніх лікарів 328

Горбачевська В.А., Вишник О.О.

Формування навичок соціальної компетентності в дітей шкільного віку.....340

Дарманська І.М.

Інтелектуальний капітал сфери надання освітніх послуг: ризики та основні напрями розвитку.....354

Дащенко Н.Л., Кушнір О.В.

Підготовка до публічного мовлення студентів-журналістів: фонаційний аспект.....370

Дворник О.М.

Актуальність розвитку соціальної компетентності вчителів для попередження складних життєвих обставин у здобувачів освіти: аналіз результатів.....386

Деренюк М.П.

Історіографія проблеми розвитку медіаосвіт и в закладах вищої освіти України та республіки польща (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).....419

Дзюбенко І.А.

Громадянськість крізь призму європейських цінностей.....431

Ді Тяньчао

Ударні інструменти у вивченні етнокультурної компетентності...445

Happy
New Year!

УДК 378:070-057.875]:811.161.2'342:808.5

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12\(18\)-370-385](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12(18)-370-385)

Дашенко Наталія Левківна кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46400, тел.: (098) 584-23-38, <https://orcid.org/0000-0002-6189-6897>

Кушнір Оксана Василівна кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46400, тел.: (066)674-55-84, <https://orcid.org/0000-0003-3201-5285>

ПІДГОТОВКА ДО ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ЖУРНАЛІСТІВ: ФОНАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Статтю присвячено методиці підготовки студентів-журналістів до використання можливостей власного голосу та вимог техніки мовлення у професійній діяльності. Публічне мовлення є пріоритетною складовою сучасної журналістської діяльності, зумовленою медійними форматами, жанрами журналістики, спеціалізацією мовця. Майстерність виявляється у виробленні автоматизованих мовленнєвих навичок, що спрацьовуватимуть і в підготовленому, й у спонтанному мовленні.

З огляду на важливість в усній публічній комунікації фонаційних складників та з урахуванням вимог професії журналісти мають володіти риторичною компетентністю, що передбачає формування навичок невербального спілкування, розвитку можливостей власного голосу й вироблення техніки усного мовлення, що в сукупності є свідченням професійної майстерності. Фонаційна гетерогенність виникає завдяки поєднанню індивідуальних характеристик голосу (тембрального забарвлення, висотних можливостей, мелодичної гнучкості), темпу мовлення, використання наголосів, пауз, правильної артикуляції звуків.

Представлено форми ефективного тренування фонаційної організації ефірного говоріння (традиційні технічні вправи, призначені для вироблення автоматизованих рухів мовленнєвого апарату і тренування вимови звукових рядів, методичний досвід вокальної педагогіки щодо тембрального очищення й мелодичної гнучкості голосу, артикуляції складних звукових комплексів у швидкісній

**Happy
New Year!**

динаміці). Наголошено, що опанування просодичної техніки мовлення супроводжується постійною увагою до дихання, правильної артикуляції звуків, інтонаційної виразності, зумовлених конкретною ситуацією говоріння. Підкреслено, що розуміння моделей професійної акустичної поведінки у медіадискурсі (формати, типи, жанри, фахова спеціалізація, записи чи прямі ефіри) мотивує постійно модернізувати методику формування риторичної компетентності в контексті фахової журналістської підготовки.

Ключові слова: публічне мовлення, паралінгвістика, просодія (просодика), інтонація, фонація, засоби фонації, тембр, діапазон, мелодика, темп, пауза, сила і гучність, наголошування, артикуляція.

Dashchenko Nataliia Levkivna PhD of Sciences in Philology, Associate Professor of Journalism Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2 Maksym Kryvonis St., Ternopil, 46400, tel: (098) 584-23-38, <https://orcid.org/0000-0002-6189-6897>

Kushnir Oksana Vasylivna PhD of Sciences in Social Communication, Associate Professor of Journalism Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2 Maksym Kryvonis St., Ternopil, 46400, tel: (066) 674-55-84, <https://orcid.org/0000-0003-3201-5285>

TRAINING JOURNALISM STUDENTS FOR PUBLIC SPEAKING: A PHONATORY PERSPECTIVE

Annotation. The article delves into the methodology of training journalism students to use the capacity of their voice and meet the requirements of speech techniques in professional activities. Public speaking is a central component of contemporary journalistic practices, influenced by media formats, genres, and the speaker's specialisation. The skill is manifested in developing automated speech skills relevant to both prepared and spontaneous speech.

Concerning the importance of phonatory components in oral public communication and the requirements of the profession, journalists should possess rhetorical competence. This involves cultivating non-verbal communication skills, enhancing vocal capabilities, and refining speech techniques, which collectively signal professional proficiency. Phonatory heterogeneity arises from a combination of individual voice characteristics such as timbre, vocal range, melodic flexibility, speech rate, stress application, pauses, and correct articulation of sounds.

Happy
New Year!

The article presents effective phonatory training approaches for organising broadcast speech. These include traditional technical exercises aimed at automating speech apparatus movements and sound pronunciation training. It delves into methodological experiences from vocal pedagogy, focusing on clearing timbre, achieving melodic flexibility in the voice, and articulating complex sound structures at high speeds. Additionally, the article emphasises that mastering prosodic speech methods demands consistent attention to breathing, precise articulation, and intonational expressiveness, all of which are determined by specific speaking contexts. The article also highlights that understanding professional acoustic behaviour models in media discourse – whether they are formats, types, genres, specialization, recordings, or live streams – motivates the constant update of the methodological advancements in cultivating rhetorical competence within professional journalistic training.

Keywords: public speech, paralinguistics, prosody, intonation, phonation, phonatory approaches, timbre, range, melody, tempo, pause, volume and flexibility, stress, articulation.

Постановка проблеми. Серед паралінгвістичних засобів публічної комунікації важливе місце займають фонаційні, значення яких актуалізується у певних професійних середовищах (радіо- і тележурналістика, театральне мистецтво, педагогіка, політика). Постійне зацікавлення акустичним рівнем мовлення зумовлене не самою природою звуків, а оновлюваними соціальними запитами та розширенням інформативного простору, які актуалізують певні види дискурсів. Зокрема у журналістському середовищі, включеність у яке є публічною діяльністю, володіння сформованими навичками невербального спілкування є вимогою професійної майстерності. Тому над їх виробленням і практикуванням потрібно працювати в період навчання та продовжувати вдосконалювати шляхом самоосвіти впродовж життя. Формуванню фонаційних умінь і навичок належить значне місце й увага у процесі навчання студента-журналіста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення просодичної організації мовлення є предметом досліджень у літературознавстві, лінгвістиці, логопедії, педагогічній та віковій психології, соціолінгвістиці, психолінгвістиці, музикознавстві та ін. У вітчизняній методичній літературі існують значні напрацювання прикладного характеру, наприклад, щодо лінгвістичних засад засвоєння просодичних засобів, способів і технік вироблення професійного голосу (Ф. Бацевич, А. Капська, Л. Мацько, Г. Сагач та ін.). Функційно-комунікативний

**Happy
New Year!**

аспект вивчення цих засобів сприяє як підвищенню якості міжособистісного спілкування, так і ефективній комунікації в різних професійних сферах. Сучасні наукові студії вивчають просодичні особливості наукового, ділового, художнього, релігійного, політичного, рекламного, педагогічного, судового дискурсів тощо. Однією з перших українських ґрунтовних студій окресленої проблеми є колективна праця «Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації» [1]. На сучасному етапі актуальними є дослідження просодичних засобів у різних жанрах і типах мовлення на радіо [2; 14] і телебаченні [3; 4; 5; 6; 7; 8].

Нові дослідження просодики у журналістській діяльності присвячені вивченню мовлення коментаторів спортивних програм. Так, І. Сіваченко доводить, що «у спонтанно породженому мовленні найбільш повно й системно проявляються мовленнєві навички мовця», а «просодія виконує функцію соціальної ідентифікації мовленнєвої поведінки інформантів і може виступати маркером просодичної належності» [7, с. 3].

Методичним аспектам формування навичок публічного мовлення студентів-журналістів присвячено статтю Н. Білої, Н. Дашенко та Г. Синоруб [9]. Проте відсутні публікації про методику професійного володіння журналістом не тільки інтонаційними засобами (просодикою), а й ширше – природними голосовими можливостями.

Мета статті – висвітлити форми підготовки студентів-журналістів до використання у публічній професійній діяльності можливостей власного голосу відповідно до вимог техніки медіамовлення.

Виклад основного матеріалу. До основних невербальних рівнів дискурсу належать: кінесичний (жести, міміка, постава тощо); акустичний (гучність, висота, тембр голосу, темп, ритм, паузи тощо); проксемічний (знакове використання простору під час спілкування); темпоральний (час спілкування) [10, с. 61]. Фонаційний рівень публічного мовлення формують дві позамовні системи: паралінгвістична – це вокалізації, тобто якості голосу (його діапазон, тональність) та екстралінгвістична – темп, паузи, невербальні голосові елементи (плач, сміх, позіхання, кашель тощо). Просодичні засоби як складник акустичної системи комунікації визначає Ф. Бацевич, розрізняючи екстралінгвістику (паузи, кашель, зітхання, сміх, плач) і просодику (темп мовлення, тон, тембр, висота, гучність, манера мовлення, спосіб артикуляції – акання, шепелявлення тощо) [11, с. 60–61].

Happy
New Year!

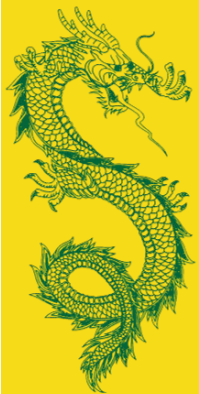
Описуючи дефініцію, О. Селіванова зазначає, що «просодика здебільшого ототожнена з інтонацією, хоча вчені й виокремлюють дві відмінності цих термінів. По-перше, інтонація є функційною характеристикою надсегментного рівня мовлення, а просодика об'єднує фізичні ознаки цього рівня з особливостями його сприймання. По-друге, інтонацію... розглядають лише щодо фазових структур, а просодика – щодо всіх мовленнєвих сегментів від складу до тексту...». Складники просодики «перебувають у нерозривній єдності зі звуковим рівнем усного мовлення, служать засобом прискорення інформаційного обміну, носіями впливовості та стратегічності комунікації» [12, с. 503].

Фонаційного рівня комунікації стосуються: природні якості голосу – тембр і висота, а також придатні для тренування властивості – темп мовлення і паузи, тон і гучність, спосіб артикуляції, які в сукупності формують індивідуальну манеру говоріння. Володіння усіма цими рисами створює своєрідний звуковий образ мовця, що надзвичайно важливо в електронних медіа. Тому обов'язковим складником змісту навчання студентів-журналістів є мовленнєва підготовка, яка передбачає випрацювання техніки професійного мовлення (утворення голосу, організація дихання, вимова звуків).

Публічне мовлення є пріоритетною складовою сучасної журналістської діяльності, специфіка якого визначається форматом (радіо-, теле-, онлайн-, мультимедіа), типом (інформаційний, аналітичний, публіцистичний, розважальний, рекламний), жанрами (репортаж, інтерв'ю, коментар, огляд, розмовні історії, стрими (стрим-трансляції), аудіо-, відеоподкасти, сторітелінги) і фаховою спеціалізацією (диктор, ведучий, репортер, коментатор, оглядач, блогер) медійного дискурсу.

Мультимедійність, мобільність аудиторії, технологічне посередництво новітнього інформаційного простору модифікує публічну мовленнєву поведінку журналістів, зокрема трансформує акустичну природу їх говоріння. Це актуалізує потребу підвищення ефективності сприйняття усних медіаповідомлень, що уважливіше фонаційний аспект компетентної підготовки випускників журналістської спеціальності. Адже від того, наскільки медійник володіє технікою мовлення та ораторським мистецтвом, багато в чому залежить його професійна майстерність, імідж та успіх.

Далі спробуємо викласти найбільш доцільні й результативні форми (завдання, вправи, рекомендації) для вироблення умінь використовувати основні фонаційні засоби, якими має оволодіти журналіст для ефективного здійснення професійної діяльності.

Happy
New Year!

Тембр – забарвлення голосу, що надається обертонами (додатковими тонами), виразник емоційності, експресивності мовлення [13, с. 316]. Тембр людського голосу є наслідком процесів звукоутворення і звукопоширення, які індивідуалізуються рядом чинників: м'язова тканина голосників, її характеристики, тренованість і частота коливань; щільність гортанного оточення; об'єм та стан гортані, легень. Від усього цього залежать шумозвукові й висотно-обертональні елементи, які формують характерне забарвлення голосового потоку. У медіа практикується чергування різномембральних голосів, зокрема, на радіо і телебаченні використовують читання повідомлень по черзі чоловічими та жіночими голосами. «Зміна тембру свідчить про зміну теми повідомлення. Один і той же голос тембрально змінюється залежно від стилю вимови... Інколи тембр маркує текст стилістично, даючи можливість слухачеві прогнозувати, яким буде наступне повідомлення. Високий тембр використовується для вираження ввічливості, покори, слабкості, підлеглості, а низький – для вираження сили, агресії, грубості» [14].

Мовленню журналіста має бути властива багатобарвна мембральність, яку можливо набути з досвідом, тренуючи за допомогою вправ. Голосовий тренінг у журналістській педагогіці для очищення голосу від зайвих шумових елементів рекомендує вокальні вправи на виспівування голосних звуків та сольфеджування. Розвинути фонетичний слух і сформувати вокальні уявлення про акустично повноцінне звучання мовленнєвого голосу допоможе: спів по нотах з вимовлянням кожного звука, складу, слова; наспівування знайомої мелодії чи нескладних вокальних творів, добиваючись «м'якої» вимови голосних звуків і звукових комплексів.

Висота голосу – це його тональні можливості, які визначаються частотою коливань голосників. Діапазон голосу є певним індивідуальним параметром, за яким упізнається людина. Комунікативна ефективність звукового мовлення журналістів має суспільне значення, тому до його якості ставляться високі вимоги. На думку О. Ковтун, «зміна висоти та сили голосу (модуляція голосу) допомагає втримувати увагу слухачів, а вміння підпорядковувати свій голос усім тонкощам і багатству творчого задуму автора – ознака професійності справжнього радіо- чи тележурналіста» [14].

Висотна вправність усного мовлення журналістів виробляється у процесі тривалого нетравматичного тренування. Найперше слід перевірити обсяг розмовного голосу, визначити природну нижню («дно») і верхню («стеля») межі, щоб у процесі виконання вправ не

Happy
New Year!

допускати перенапруження. Орієнтиром для визначення чистого, природного тону є спектр нот від «до» до «соль» першої октави: для низьких голосів тон ближчий до «до»; для середніх – до «мі»; для високих – до «соль» або навіть дещо вищий.

Методика розвитку діапазону голосу спрямована на його розширення і вироблення у журналіста здатності керувати звуковим обсягом мовлення у конкретній професійній ситуації. Це тренується комплексом вправ: градаційна вимова звуків, складів, слів, фраз, віршованих рядків з підвищенням чи пониженням тону; «малювання» голосом лінії руху стрибка у висоту; моделювання смислових образів звуками різної висоти; читання фраз, віршів так, щоб підвищення і пониження висоти голосу відповідало змістові текстів. Найкраще виконувати подібні вправи у формі гри чи змагання, підкріплюючи їх уявною дією. Універсальною вимогою до їх виконання є рівність звучання голосу в усіх висотних відрізках (діапазонах), непомітний перехід з одного діапазону в інший, говоріння на повну силу голосу, але без перенапруження та надриву.

Одним із найважливіших компонентів виразності журналістського мовлення є *мелодика або тональні можливості голосу*. У навчальній літературі зазначається, що «мелодика означає підвищення або зниження голосу у фразі. Інтенсивність мелодики залежить від посилення або послаблення видиху. Основними типами мелодики є мелодика завершеності, незавершеності, питальності» [15, с. 85]. Висхідний, спадний, рівний тон і названі типи мелодики є виразниками модальності висловлювання, яке у журналістській діяльності підпорядковується комунікативній функції та видо-жанровому розмаїттю електронних медіа.

У журналістиці часто використовуються «сміслові актуалізатори», тобто значущі висловлювання, тональне оформлення яких залежить від виконуваної функції (повідомлення, коментування, оцінка тощо). І. Сіваченко зазначає, що висхідний тон «характерний для фраз, які несуть або випереджають, або добре відомі факти, тоді як для оформлення фраз, що містять особливо важливу інформацію, характерно використання спадного тону» [7, с. 42]. Зважаючи на часту спонтанність мовлення журналістів у прямому ефірі чи при записі на виїзді, важливо тренувати тональне поєднання кількох змістовно пов'язаних фраз, про закінчення єдності яких свідчитиме спадний тон – інтонаційне завершення. У текстах різних жанрів тональні «ходи» можуть урізноманітнюватися. І. Сіваченко дослідила, що «в межах жанру спортивного репортажу ситуація ускладнюється необхідністю

Happy
New Year!

встигнути за перебігом подій... що іноді веде до своєрідного нанизування мовних тактів з невеликим зниженням тону в одне висловлювання, яке зрештою становить собою складносурядну конструкцію, в оформленні якої немає чітко вираженої інтонаційної фразової завершеності» [7, с. 42].

Тренування мелодичної гнучкості є складним і тривалим процесом, який передбачає визначення специфіки тонального оформлення журналістського повідомлення відповідно до його змісту, логіки і характеру висловлювання, функційної спрямованості. Для того, щоб виробити вміння використовувати у журналістській мовленнєвій практиці головні тональні ходи (підвищення, пониження, монотон), потрібно виконувати різні вправи. Найрезультативнішими є такі: продемонструвати на прикладах основні мелодичні зміни у фразі на слуховому рівні сприймання і позначити їх у тексті; розписати тональну партитуру інформаційної фрази, позначивши основні тональні ходи; на одному подиху та відповідно до запропонованого мелодичного малюнка відтворити фразу; до різних тональних графіків однієї фрази поставити запитання і прочитати відповідно до мелодики завершеності, незавершеності, питальності.

Усне мовлення характеризується *темпом (швидкістю)*, який може бути повільний, помірний, квапливий, стрімкий, карколомний. Швидкість говоріння відображає стан мовця, наприклад, швидкий темп може свідчити про схвильованість чи стурбованість, повільний – про втому, пригнобленість, зарозумілість чи зверхність тощо. І. Ковалинська зазначає: «Ритмічне говоріння означає багатство почуттів, врівноваженість, гарний настрій. Строго циклічне... показує сильне усвідомлення пережитого, напругу волі, дисципліну, педантичність» [16, с. 64]. У журналістській практиці часто використовується діловий і розмовний стилі говоріння з притаманним їм темпом. Діловий практикують диктори, темп мовлення яких розмірений, розмовний – журналісти-ведучі, оглядачі, коментатори, поєднуючи швидкий, пришвидшений, середній, уповільнений і повільний темпи. Наприклад, «у коментарях футбольних матчів швидкість артикуляції збільшується у момент гольової атаки або у момент забиття гола... Варіювання швидкості артикуляції у мовленні футбольних коментаторів здійснюється шляхом використання скорочених (clipped syllables) або розтягнутих (drawled syllables) складів» [7, с. 151]. Причому від літературної норми може відхилятися артикуляція голосних і приголосних, наголошування, ослаблюватися інтонаційна виразність. Проте постійний швидкий темп втомлює, а інформація

Happy
New Year!

повідомлювана таким чином стає неусвідомлюваною, уподібнюється до фонового шуму.

Темп говоріння обов'язково потрібно тренувати, щоби прискорене чи уповільнене мовлення відповідало модальності і стилістичній доцільності: створювало враження вдумливості, поміркованості, впевненості, імпульсивності, пошвавлення, замислення, сумніву, невпевненості, несміливості, втоми тощо. На думку Я. Радевича-Винницького, «темп треба модулювати і залежно від змісту мовлення, приміром, важливіші слова доцільно вимовляти повільніше. Неоднакового темпу вимагають різні стилі і жанри мовлення, різні складові комунікативної ситуації «чому – для чого – коли – де» [17, с. 56].

Починати опрацьовувати швидкість мовлення доцільно з технічної вправи, що будується на ритмічній вимові пар співвідносних дзвінкх і глухих приголосних у поєднанні з голосними. Далі тренування можна ускладнювати виразним проговорюванням афоризмів, приказок, прислів'їв – спочатку поволі, потім прискорюючи темп аж до швидкого з подальшим уповільненням. Особливо ефективними для тренування темпу (швидкості, жвавості) мовлення є скоромовки. Методика їх читання передбачає чітке вимовляння кожного звуку і кожного слова у повільному темпі з поступовим його прискорюванням. Майбутнім журналістам необхідно навчитися проговорювати скоромовки у повільному і швидкому темпі з різною мелодикою (завершеності, незавершеності, питальності): спочатку беззвучно, але артикулюючи губами, далі – пошепки і лише потім – голосно.

Важливим засобом виразності мовлення є *паузи* – перерва, зупинка між мовленнєвими відрізками, мовними тактами, окремими словами та словосполученнями. Паузи виступають дієвим чинником зв'язку формальної та логіко-емоційної організації мовлення, тому активно використовуються у журналістській драматургії. Навчальна література пропонує таке визначення: «Пауза – це призупинення руху мовленнєвого потоку, засіб емоційного, логічного виділення фрази чи слова. Паузи можуть виконувати функцію впливу на аудиторію, вони дають змогу осмислити інформацію, прийняти певне рішення, спрямоване на ефективне спілкування» [15, с. 87].

У практиці публічного мовлення пауза – один із найяскравіших виражальних засобів, здатний привернути увагу до виголошеної інформації та заявити про комунікативні інтенції. У різних видах і жанрах медіадіяльності, як і в інших публічних сферах, доцільні логічні, тематичні, організаційні, кореляційні, емотивні паузи. Призупинення

Happy
New Year!

мовлення та структурно-синтагматичний поділ на відрізки (групи слів) створює певну ритміку говоріння. Наприклад, І. Сіваченко дослідила, що «синтагматичне членування мовлення футбольних коментаторів вирізняється наявністю слів-філерів, фальстартів, повторів... у мовленні коментаторів кінних перегонів домінують логічні паузи, а відсоток прагматичних пауз та пауз коливань є меншим» [7, с. 148–150]. Паузація займає особливе місце в інтонуванні медійного повідомлення, слугує елементом інтонаційного, емоційного виділення мовних тактів та змістово-синтаксичної завершеності фрази.

Використання пауз у різних «розмовних» жанрах журналістики пов'язане з такими вміннями: синтагматичного членування тексту, яке полягає в структуруванні й виокремленні в мовленнєвому потоці одиниць (мовних тактів), співвідносних зі змістом закінченої думки; логічного виокремлення, що посилює смисловою важливість окремих слів та словосполучень; використання паузи для створення ефекту очікування, психологічної напруженості; уникнення хезитації (так званого затинання), що супроводжується протяжним вимовлянням голосних та сонорних звуків, або komponування її в мовному потоці як доцільної, оскільки при спонтанному мовленні часто трапляються ситуації, коли є потреба обдумати можливий варіант висловлювання, подумки підшукати потрібне слово; майстерного обігрування власних емоційних станів (здивування, зняковіння, захоплення, потрясіння та ін.), що викликають фізіологічну необхідність вдихнути / видихнути; поєднання паузи з емпатичним наголосом, що дає можливість упоратися з несподіваними змінами, враженнями шляхом виразного емоційного виділення слів у висловлюванні напруженою вимовою певних звуків чи вимовою по складах.

Вироблення означених умінь у практиці журналістського мовлення передбачає випрацювання навичок використання різновидів пауз відповідно до їх функцій (логічної, синтаксичної, емпатичної, емоційно-психологічної) і тривалості (коротка, середня, довга). Для цього використовують такі вправи і завдання: на конкретних відрізках медійного повідомлення виявити і продемонструвати усі можливі варіанти зміни змісту, викликані зміщенням місця паузи; визначити і пояснити тривалість позначених у тексті пауз; обґрунтувати зміни змісту фрази зі зміною чи неправильним визначенням тривалості пауз; пояснити, як зміниться зміст речень за відсутності розділових знаків; визначити розташування у тексті можливих психологічних пауз.

Невід'ємними компонентами інтонаційної виразності звукового мовлення журналістів є *сила і гучність*. У силі голосу зосереджена

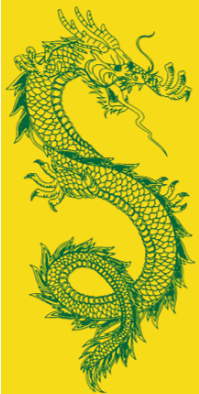
Happy
New Year!

енергія мовлення, яка залежить від особливостей мовленнєвого апарату, дихання, розвиненості голосників та залучення резонаторів. Сила голосу повинна бути достатньою для сприйняття інформації, виступати свідченням компетентності мовця.

Поняття «сила» та «гучність» – близькі, але не тотожні. Як зазначає О. Ковтун, «гучність голосу певною мірою залежить від його сили, але якщо сила голосу – об'єктивна величина, то гучність – змінна якісна характеристика голосу, яку можна змінювати залежно від потреб та ситуацій спілкування» [14]. У журналістській діяльності практикується зміна гучності голосу відповідно до ситуації спілкування. Наприклад, у радіожурналістиці, на думку О. Ковтун, «зміна висоти та сили голосу (модуляція голосу) допомагає втримувати увагу слухачів, а вміння підпорядковувати свій голос усім тонкощам і багатству творчого задуму автора – ознака професійності» [14]. Тому тренувати гучність потрібно відповідно до сприйняттєвої градації: низька, знижена, помірна, підвищена, висока.

Ефективними вправами для розвитку голосової гнучкості є такі: вимовляння голосних та приголосних звуків, їх поєднань пошепки, тихо і голосно, а потім у зворотному порядку; проговорювання кричалок, шумок, лічилок, інших ритмізованих творів для вироблення звучності мовлення; читання текстів зі зміною гучності голосу залежно від змісту; звукова імітація звуків природи і техніки.

Акустична привабливість журналістського мовлення залежить і від *наголосів*, які допомагають зосереджувати увагу слухачів / глядачів на певному слові чи фразі. Логічний, фразовий та емоційно-експресивні виокремлюють у звуковому потоці змістові та емоційно-експресивні центри, надаючи йому смислового навантаження та інтонаційної виразності. Усі різновиди акцентуації мають різну природу та функційне навантаження. Логічним наголосом підкреслюють змістову актуальність слова чи кількох слів у висловлюванні. Він видозмінюється залежно від ситуації журналістського мовлення, але є важливим для виокремлення сутнісних, ключових моментів медіаповідомлення, логічних зв'язків у ньому. Фразовий наголос керується законами граматичної логіки і призначений посилювати смислове значення сегмента мовленнєвого потоку в певній синтаксичній позиції, надаючи фразі внутрішньої цілісності й завершеності. Емоційно-експресивна акцентуація спрямована на емоційне виділення окремих слів у висловлюванні напруженою вимовою певних звукових елементів. Вона зумовлена творчим задумом журналіста, часто підкреслюючи пафосність окремих думок, ідей, закликів.

Happy
New Year!

Наприклад, у спортивних репортажах співвідношення між фразовим, логічним і емпатичним наголосом можна розглядати з точки зору насиченості події «сильними» епізодами, динамікою протікання, акцентуованістю учасників тощо. Цьому жанрові «притаманні сильні й часті наголоси, які можуть падати майже на кожне слово, причому досить нерівномірно (як за силою, так і за періодичністю)» [7, с. 44].

Важливо відмовитися від будь-яких виявів музикального (мелодійного, тонічного) наголосу у журналістській практиці, оскільки він не властивий українській мові. А інтонаційне виділення ненаголошених складів взагалі може спричинити враження, що мовець говорить чужою мовою. Тренуючи використання різних видів наголосів, важливо звернути увагу на їх регіональну варіативність, яку варто підпорядкувати літературним нормам.

Для вироблення вміння акцентувати відповідні смислові значення найдієвішим є ситуативне моделювання різних видів наголосу. Для цього доцільно виконувати такі вправи: відповідати на запитання, правильно ставлячи логічний наголос у реченні; продемонструвати зміни змісту фрази зі зміщенням місця логічного наголосу; обґрунтувати емоційну функцію наголошених слів як одного з важливих засобів розкриття і відтворення емоційного забарвлення медіаповідомлення.

Особливого значення акцентуаційна вправність набуває у форматі діалогічних жанрів та прямоєфірного мовлення, що підпорядковано проблемному виміру розмови, смисловій та емоційно-психологічній інтенції учасників спілкування. Мовленнєва імпровізація у динамічній ситуації вимагає від журналістів високого рівня володіння стандартами усного мовлення, зокрема вміння використовувати можливості наголошування. Тренування акцентуаційних навичок варто здійснювати в умовах імпровізованої теле-, радіостудії, де моделюється конкретна виробнича ситуація.

Ознакою професійної майстерності журналіста є бездоганна правильність вимови та високий рівень володіння технікою мовлення. Будь-які порушення техніки говоріння журналіста впливають на культуру спілкування загалом і викликають недовіру до нього та його професійної діяльності.

Чинником звукової культури медіамовлення є *артикуляція*. Її розуміють як «систему положень, рухів та дій рухливих частин мовного апарату, за допомогою якої утворюється членороздільна, чітка вимова звуків у мовленнєвому потоці», «як спосіб вимовляння мовцями всіх звуків у процесі мовлення і як передумову правильного звукоутворення» [18, с. 83].

Happy
New Year!

Кожній мові притаманна своя система артикуляції, в українській – вимова голосних і приголосних звуків має тенденцію до округлення, зовнішньо виражену положенням губ, наближеним до «кола». Відтак практична робота з артикуляції спрямована у двох векторах. Передусім – на розвиток м'язів рухливих частин мовного апарату, певного положення нижньої щелепи, рухливості губ, язика. Такого типу вправи допоможуть позбутися щелепних затисків, млявості губ чи лінивості язика. Наступний етап – артикуляційний тренінг вимови звукових рядів. Він відповідає принципу наближеності до «кола», охоплює сукупність звуків за способом творення, поєднання голосних і йотованих, складів та слів зі збігом приголосних. З тренувальною метою корисно застосовувати мовні ігри, приговорювання скоромовок, читання вголос поетичних і прозових текстів, у побудові яких використано поєднання важких для вимови звуків. Професійні властивості усного мовлення журналіста (звучність, чіткість, гнучкість, плавність, легкість тощо) базуються на відпрацьованих до автоматизму положеннях і рухах мовного апарату. Швидке говоріння дикторів, ведучих, кореспондентів має бути правильно артикульованим, а значить, сприйнятим і зрозумілим.

Методично доцільною є увага до фонаційного рівня мовлення у змісті обов'язкових та вибіркових освітніх компонентів журналістської підготовки, зокрема у структурі навчальних предметів мовного циклу, фахової спеціалізації (радіо-, тележурналістика). Набуттю позитивного практичного досвіду студентів сприяє їх залучення до публічних заходів, участь у неформальній освіті, проходження різних видів практики.

Усі зазначені елементи акустичної поведінки в поєднанні з особистісними якостями журналіста, диктора, ведучого, коментатора зумовлюють вироблення індивідуальної манери говоріння. Для досягнення високого рівня журналістської вправності потрібна постійна увага до техніки професійного дихання, до правильної артикуляції звуків, до «подолання» заповнювачів пауз, діалектних, соціальних складників усного мовлення. Майстерність виявляється у виробленні автоматизованих (неконтрольованих у процесі комунікації) мовленнєвих навичок, що спрацьовуватимуть і в підготовленому, й у (квазі) спонтанному мовленні.

Висновки. Успіх публічної комунікації залежить від якості мовлення, у яке апріорі вмонтовано зміст повідомлення, виразність та ефективність його сприйняття, мотивацію та діапазон мовленнєвого впливу. З огляду на вимоги професії для медійників важлива риторична

**Happy
New Year!**

компетентність, зокрема спектр фонаційних умінь і навичок. Ефективність мовлення журналістів визначається різноманітними модифікаціями просодичної системи, які надають додаткову інформацію про подію, виявляють її емоційність, авторське ставлення, комунікативну спрямованість мовлення та ступінь підготовленості медійників. Фонаційна гетерогенність виникає завдяки поєднанню індивідуальних характеристик голосу (тембрального забарвлення, висотних можливостей, мелодичної гнучкості), темпу мовлення, використання наголосів, пауз, правильної артикуляції звуків.

Компетентнісна парадигма журналістської освіти передбачає формування навичок невербального спілкування, можливостей власного голосу і техніки усного мовлення, що в сукупності є свідченням професійної майстерності. Тренування фонаційної організації ефірного говоріння є тривалим і напруженим процесом, спрямованим на поступове ускладнення його формально-змістового наповнення (традиційні технічні вправи для вироблення автоматизованих рухів мовного апарату і тренування вимови відповідних звукових рядів; використання надбань вокальної педагогіки щодо тембрального очищення й мелодичної гнучкості голосу, артикуляції складних звукових комплексів у швидкісній динаміці).

Опанування просодичної техніки мовлення супроводжується постійною увагою до дихання, мовленнєвих навичок, правильної артикуляції звуків, інтонаційної виразності у конкретній ситуації говоріння. Розуміння моделей професійної акустичної поведінки медійників у різних дискурсах журналістської діяльності (формати, типи, жанри, фахова спеціалізація, записи чи прямі ефіри) мотивує модернізувати методику формування риторичної компетентності у контексті фахової журналістської підготовки.

Література:

1. Багмут А. І., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. Київ : Наукова думка, 1994. 190 с.
2. Любченко Ю. В. Виразальна система радіожурналістики : монографія. Запоріжжя : АА ТанDEM, 2016. 192 с.
3. Гарчева І. О. Соціокультурні просодичні особливості мовлення дикторів новин телебачення Великої Британії (експериментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2013. 20 с.
4. Єлісовенко Ю. П. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці. *Стиль і текст*. 2001. Вип. 2. С. 168–175.
5. Поліщук Л. Д. Взаємодія змістових і просодичних компонентів у формуванні телевізійного медіатексту (за матеріалами інформаційних програм). *Наукові записки Інституту журналістики*. 2007. Т. 28. <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1985>

Happy New Year!

6. Руденко О. В. Просодичні засоби вираження суб'єктивної модальності в американському та українському телеінтерв'ю : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Київ, 2010. 20 с.

7. Сіваченко І. В. Просодичні особливості мовлення коментаторів спортивних програм (інструментально-фонетичне дослідження) : дис. ... доктора філософії: 035 Філологія 03 Гуманітарні науки. Одеса, 2021. 178 с. https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/science/razovi_spec_vcheni_rady/df41051025/Dysertatsiia_Sivachenko.pdf

8. Шальов А. С. Просодичні особливості телевізійної бесіди : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Одеса, 2014. 19 с.

9. Біла Н. В., Дащенко Н. Л., Синоруб Г. П. Формування навичок публічного мовлення студентів-журналістів. *Вісник науки та освіти. Серія: Педагогіка* : електронний журнал. 2023. № 1 (7). С. 334–350. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-1\(7\)-334-350](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-1(7)-334-350)

10. Нікітіна А. В. Педагогічний дискурс учителя-словесника : монографія. Київ : Ленвіт, 2013. 338 с.

11. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 344 с.

12. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Київ – Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.

13. Нікітіна А. В. Просодичні засоби професійного мовлення в педагогічному дискурсі. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. 2007. Вип. 46. С. 314–318.

14. Ковтун О. Акустичні характеристики сучасного радіодискурсу: інтонаційний аспект. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2006. Т. 25. С. 74–80. <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2168>

15. Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. [та ін.]. Сучасна українська літературна мова : навчальний посібник / за ред. С. О. Карамана. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.

16. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ : Освіта України, 2014. 289 с.

17. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. Львів : Сполом, 2001. 225 с.

18. Єлісовенко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення : навчальний посібник / за ред. В. В. Різуна. Київ : Атака, 2008. 204 с.

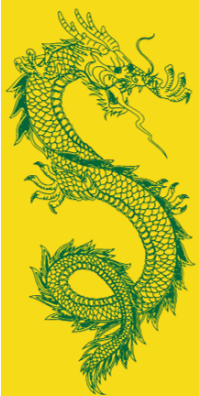
References:

1. Bahmut, A. I., Brovchenko, T. O., Borysiuk, I. V., Oliinyk, H. P. (1994). *Intonatsiina vyraznist zvukovoho movlennia zasobiv masovoi informatsii [Intonation expressiveness of sound broadcasting of mass media]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

2. Liubchenko, Yu. V. (2016). *Vyrazhalna systema radiozhurnalistyky [Expressive system of radio journalism]*. Zaporizhzhia: AA Tandem [in Ukrainian].

3. Harcheva, I. O. (2013). *Sotsiokulturni prosodychni osoblyvosti movlennia dyktoriv novyn telebachennia Velykoi Brytanii (eksperymentalno-fonetychne doslidzhennia) [Socio-cultural prosodic features of the speech of British television news anchors (experimental-phonetic study)]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

4. Yelisoenko, Yu. P. (2001). *Kultura i tekhnika movlennia v teleradiozhurnalistytsi [Culture and technique of broadcasting in television and radio journalism]*. *Styl i tekst – Style and text*, 2, 168–175 [in Ukrainian].

Happy
New Year!

5. Polishchuk, L. D. (2007). Vzaiemodiia zmistovykh i prosodychnykh komponentiv u formuvanni televiziinoho mediatekstu (za materialamy informatsiinykh proqram) [The interaction of content and prosodic components in the formation of television media text (based on the materials of informational programs)]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky – Scientific notes of the Institute of Journalism*, 28. Retrieved from <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1985> [in Ukrainian].

6. Rudenko, O. V. (2010). Prosodychni zasoby vyrazhennia subiektyvnoi modalnosti v amerykanskomu ta ukrainskomu teleinterviu [Prosodic means of expressing subjective modality in an American and Ukrainian television interview]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

7. Sivachenko, I. B. (2021). Prosodychni osoblyvosti movlennia komentatoriv sportyvnykh proqram (instrumentalno-fonetychne doslidzhennia) [Prosodic features of the speech of sports program commentators (instrumental and phonetic research)]. *Doctor's thesis*. Odesa. Retrieved from https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/science/razovi_spec_vcheni_rady/df41051025/Dysertatsiia_Sivachenko.pdf [in Ukrainian].

8. Shalov, A. S. (2014). Prosodychni osoblyvosti televiziinnoi besidy [Prosodic features of television conversation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

9. Bila, N. V., Dashchenko, N. L., Synorub, H. P. (2023). Formuvannia navychok publicznego movlennia studentiv-zhurnalistiv [Formation of public speaking skills of journalist students]. *Visnyk nauky ta osvity. Serii: Pedagogika: elektronnyi zhurnal – Herald of science and education. Series: Pedagogy: electronic journal*, 1 (7), 334–350. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-1\(7\)-334-350](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-1(7)-334-350) [in Ukrainian].

10. Nikitina, A. V. (2013). *Pedahohichniy dyskurs uchytelia-slovesnyka [Pedagogical discourse of a lexicographer]*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].

11. Batsevych, F. S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky [Basics of communicative linguistics]*. Kyiv: VTs «Akademiia» [in Ukrainian].

12. Selivanova, O. O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]*. Kyiv – Poltava: Dovkillia [in Ukrainian].

13. Nikitina, A. V. (2007). Prosodychni zasoby profesiinoho movlennia v pedahohichnomu dyskursi [Prosodic means of professional speech in pedagogical discourse]. *Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky – Collection of scientific works. Pedagogical sciences*, 46, 314–318 [in Ukrainian].

14. Kovtun, O. (2006). Akustychni kharakterystyky suchasnoho radiodyskursu: intonatsiinyi aspekt [Acoustic characteristics of modern radio discourse: intonation aspect]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky – Scientific notes of the Institute of Journalism*, 25, 74–80. Retrieved from <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2168> [in Ukrainian].

15. Karaman, S. O., Karaman, O. V., Pliushch, M. Ya. (2011). *Suchasna ukrainska literaturna mova [Modern Ukrainian literary language]*. S. O. Karaman (Ed.). Kyiv: Litera LTD [in Ukrainian].

16. Kovalynska, I. V. (2014). *Neverbalna komunikatsiia [Non-verbal communication]*. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].

17. Radevych-Vynnytskyi, Ya. (2001). *Etyket i kultura spilkuvannia [Etiquette and culture of communication]*. Lviv: Spolom [in Ukrainian].

18. Yelisovenko, Yu. P. (2008). *Oratorske mystetstvo: postanovka holosu i movlennia [Oratorical art: production of voice and speech]*. V. V. Rizun (Ed.). Kyiv: Ataka [in Ukrainian].

Журнал

«Вісник науки та освіти»

*(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*

Випуск № 12(18) 2023

Формат 60x90/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2.

Видавець:
Громадська наукова організація
«Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління»
Свідоцтво серія ДК №4957 від 18.08.2015 р.,
Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.